

ФЕМІНІСЦКІЯ ПОГЛЯДЫ МАРГАРЭТ ЭТВУД У РАМАНЕ «ГІСТОРЫЯ СЛУЖАНКІ»

(Навуковая кіраўніца — канд. філал. навук, дац. Г. М. Бутырчык)

Творчы шлях канадскай пісьменніцы Маргарэт Этвуд (*Margaret Atwood*, нар. у 1939 г.), якая ў 1969 годзе выдала свой першы раман «Ядомая жанчына» (*The Edible Woman*), пачынаецца на фоне ўздыму другой хвалі фемінізму, і пісьменніца, што вельмі пільна цікавіцца палітыкай, не магла не адчуваць уплыву гэтых ідэй і не рэагаваць на выклікі, якія яны ставілі перад грамадствам. Пачынаючы з 1970-х гадоў, многія крытыкі і літаратуразнаўцы разглядаюць творчасць М. Этвуд менавіта з гледзішча фемінісцкай крытыкі, якая ў гэты час пачынае квітнець. Тым не менш, сама М. Этвуд досыць асцярожна ставіцца да саміх паняццяў «фемінізм» і «феміністка» і падкрэслівае гэта ва ўсіх тэкстах, дзе закранаецца пытанне яе поглядаў. Так, напрыклад, у інтэрв'ю ад 25 студзеня 2016 для індыйскай газеты «The Pioneer» М. Этвуд сказала: «Калі мяне пытаюць, ці я феміністка, я ніколі не адказваю, пакуль не пачую, што пад гэтым словам падразумяваецца [тут і далей пераклад з ангельскай мовы мой. – Г. Я.]» [5]. Згадваючы раман «Ядомая жанчына» ў інтэрв'ю 2009 года, пісьменніца адзначае: «“Ядомая жанчына” з'явілася акурат тады, калі гэты рух набіраў сілу. Тыя, хто пра гэта ведаў, пісалі пра кнігу як пра фемінісцкую... але мой раман натхняўся не гэтым» [1].

Такое абачлівае абыходжанне са словам «фемінізм» тлумачыцца тым, што кола праблемаў, якое ўзняла другая хваля фемінізму, – а гэта праблемы жаночай сэксуальнасці, аднолькавых правоў на рынку працы, рэпрадуктыўных правоў, гвалту ў сям'і, а таксама праблема роўнасці мужчын і жанчын, у тым ліку перад законам, – пісьменніца лічыць праблемамі чалавечай годнасці, а фемінізм – толькі адным са спосабаў гаварыць пра гэтыя праблемы. М. Этвуд негатыўна ставіцца да паняцця «вайна полаў» і адмяжоўваецца ад такога кірунку, як сепаратысцкі фемінізм, стратэгія якога ў змаганні з патрыярхатам палягае ў адмежаванні жаночай супольнасці ад мужчынскай: жанчыны-сепаратысткі імкнуцца падтрымліваць стасункі толькі з іншымі жанчынамі і дзяўчатамі. Падтрымліваючы змаганне жанчын за сацыяльную роўнасць, пісьменніца прасоўвае ідэю, паводле якой жанчыны роўныя з мужчынамі, але адрозныя ад іх.

Адным з цэнтральных твораў М. Этвуд з'яўляецца раман «Гісторыя Служанкі» (*The Handmaid's Tale*), які выйшаў у 1985 годзе. Месца дзеяння рамана — выдуманая аўтаркай краіна Галаад, якая ўмоўна размяшчаецца на тэрыторыі ЗША і ў якой пануе патрыярхальная тэакратыя, ці тэакратычная ваенная дыктатура; новая структура грамадства легалізуецца з дапамогай пераасэнсаваных тэкстаў Святога Пісьма і ўсталёўваецца дзеля зручнасці мужчын. Сама М. Этвуд у артыкуле «*Haunted by Handmaid's Tale*» для «*The Guardian*» так напісала пра свой раман: «“Гісторыю Служанкі” часта называюць “фемінісцкай антыўтопіяй”, але такое вызначэнне не зусім

дакладнае. Фемінісцкая антыўтопія чыстая і простая: усе мужчыны маюць больш правоў, чым жанчыны. У такой структуры будзе два слаі: верхні слой – мужчыны, ніжні – жанчыны. Але Галаад – гэта звычайная дыктатура» [3]. Тым не менш, гаворачы ў тым жа артыкуле пра структуру грамадства ў Галаадзе, яна апісвае яго як піраміду, на кожным узроўні якой ёсць і мужчыны, і жанчыны, і калі некаторыя жанчыны могуць мець больш улады за некаторых мужчын, то мужчыны ўсё ж маюць вышэйшы статус за ўсіх жанчын, што знаходзяцца з імі на адным узроўні. Улада жанчын з найвышэйшых колаў грамадства ў Галаадзе распаўсюджваецца толькі на падначаленых ім жанчын, мужчыны ж могуць распараджацца ўсімі жанчынамі ў сваім сямействе.

Расказваючы пра з’яўленне «Гісторыі Служанкі», М. Этвуд называе тры тэмы, якія цікавілі яе падчас напісання рамана: класічныя антыўтопіі, гісторыя пурытанскай Новай Англіі, якую пісьменніца вывучала ў Гарвардзе (раман прысвечаны Пэры Мілеру, выкладчыку М. Этвуд і буйному знаўцу амерыканскага пурытанства, і пурытанцы Мэры Уэбстэр, прашчурцы аўтаркі, што пацярпела ад абвінавачанняў у вядзьмарстве) і дыктатуры [3]. Пісьменніца падкрэслівае, што, задумаўшы раман, яна пастанавіла апісваць у ім толькі тыя практыкі, якія сапраўды мелі месца ў той ці іншы перыяд развіцця чалавецтва, – і многія з іх былі характэрныя ў тым ліку для заходняй цывілізацыі і хрысціянскай культуры. Да стварэння рамана, як піша сама М. Этвуд у «A Note to the Reader», яе падштурхнула трывога, «выкліканая частымі заявамі рэлігійных лідараў у Злучаных Штатах, а таксама шэраг падзеяў з усяго свету, на якія нельга было заплюшчваць вочы, асабліва ўзлёт фанатызму ў іранскай монатэакратыі» [2].

Адзін са спосабаў прыгнёту жанчын, апісаны ў кнізе, – гэта пазбаўленне іх імёнаў. Служанак называюць паводле імені Камандораў, у чых дамах яны жывуць: Фрэдава (*Offred*), Гленава (*Ofglen*). Гэта робіць жанчын безаблічнымі і ўзаемазамяняльнымі: так, калі адна Гленава знікае, на яе месцы з’яўляецца іншая Гленава, і гэта дае магчымасць удаваць, што нічога не змянілася; жанчына атрымліваецца роўнай той функцыі, якую яна выконвае ў грамадстве. Захаванне памяці пра ўласныя імёны дапамагае будучым Служанкам у Цэнтры захаваць сваю ідэнтычнасць: «Мы навучыліся шаптацца амаль бязгучна. Калі Цёткі не глядзелі, мы працягвалі ў паўзмроку рукі і судакраналіся пальцамі праз пустату. Мы навучыліся чытаць па вуснах: галовы на падушках, павернутыя набок – і мы глядзім адна адной у раты. Так мы ад ложка да ложка абменьваліся імёнамі. Альма. Джанін. Далорэс. Мойра. Джун» [4, с. 2]. Так жанчыны захоўваюць памяць пра мінулае, пра тыя часы, калі яны яшчэ былі свабодныя. Страта імені, яго забыццё робіцца сімвалам страты надзеі: «Я мушу забыць пра сваё сакрэтнае імя і ўсе дарогі назад. Маё імя – Фрэдава, і гэта тут я жыву» [4, с. 137]. Аднак жанчын у рамানে могуць пазбавіць не толькі імені, але і самой гендарнай ідэнтычнасці. Тыя, каму адмаўляць у праве быць жанчынай, аўтаматычна ператвараюцца ў «нежанчын» (*Unwoman*) і падлягаюць высылцы ў Калоніі ці знішчэнню. Пагроза «рэкласіфікацыі», у выніку якой можна трапіць у шэраг «нежанчын», вісіць над любой жанчынай Галаада, сярод Служанак яе пазбаўленыя толькі тыя, хто здолеў нарадзіць

здарае дзіця ў сям'ю свайго Камандора. Жанчыны мусяць дагаджаць мужчынам, нават тым, з якімі яны не маюць найпростых сувязяў, каб пазбегнуць небяспекі. Да нежанчын адносяцца не толькі тыя, хто не можа выконваць свае функцыі (у выпадку Служанак – рэпрадуктыўныя), але і тыя, хто паўстае супраць новага рэжыму ці ад пачатку быў да яго ў відавочнай апазіцыі. Так, Цёткі называюць нежанчынамі маніфестантак, што выйшлі змагацца за свае правы, сярод якіх – маці галоўнай гераіні.

Раман «Гісторыя Служанкі» – гэта папярэджанне пра будучыню, якая можа надасці, калі пэўныя тэндэнцыі грамадства (узмацненне ўплыву радыкальных рэлігійных суполак, узмацненне ўціску на жанчын і меншасці, абмежаванне палітычных свабодаў) атрымаюць далейшае развіццё. Маргарэт Этвуд паказвае, у якія формы прыгнёту жанчын можа выліцца ўсталяванне патрыярхальнай тэакратыі, беручы за ўзор тыя практыкі, што ўжо мелі месца ў мінулым і маюць месца ў сучаснасці. Аднак раман «Гісторыя Служанкі» – гэта яшчэ і палеміка аўтаркі з фемінізмам другой хвалі. У рамане ёсць дзве гераіні, якіх можна ідэнтыфікаваць як феміністак. Маці галоўнай гераіні – феміністка другой хвалі, што змагаецца за права жанчын свабодна пачувацца на вуліцы ноччу, сяброўка галоўнай гераіні, Мойра – лесбіянка. Абедзве гэтыя гераіні – носьбіткі сепаратысцкіх ідэй, яны агучваюць падобныя думкі: «Навошта нешта ўдаваць, казала яна. Дзеля чаго мне гэта, мне мужыкі навокал не патрэбныя, які з іх сэнс, апрача тых дзесяці секунд, іх долі ў дзіцяці?» [4, с. 114].

Адна з праблемаў, якую М. Этвуд падымае ў рамане, – раз'яднанасць жанчын, адсутнасць паміж імі салідарнасці. Менавіта праз гэта ідэал сепаратысцкага фемінізму – жаночая супольнасць, якая жыве згодна са сваімі, незалежнымі ад мужчын правіламі, – ператвараецца ў рамане «Гісторыя Служанкі» ў кашмар. Жонка як гаспадыня дома кіруе ўсёй жаночай прыслугай і можа рабіць са Служанкамі ўсё, што ёй хочацца, Служанкі ж адмяжоўваюцца ад любых стасункаў з мужчынамі, калі не лічыць палавых актаў з Камандорамі. Такім чынам ствараецца своеасаблівае жаночае гета, дзе ў жанчын выбудоўваецца свая іерархія: у Цэнтрах кіруюць Цёткі, у хатніх гаспадарках – Жонкі, яны маюць больш улады за ўсіх астатніх, і менавіта жанчыны могуць зрабіць жыццё іншых жанчын невыносным: яны аказваюцца адной з рухальных сілаў жаночага прыгнёту. Такім чынам, у рамане іранічна пераасэнсоўваецца сепаратысцкая ўтопія пра свет жанчын, і фемінісцкая антыўтопія набывае новае вымярэнне: яна паказвае не толькі адваротны бок патрыярхату, тэакратыі альбо дыктатуры, але і адваротны бок радыкальнай фемінісцкай мары. У адным з інтэрв'ю пра раман «Гісторыя Служанкі» М. Этвуд адзначае: «Гэтая кніга пра тое, што здараецца, калі нейкія выпадковыя меркаванні пра жанчын даводзяцца да лагічнага завяршэння. Я аналізую шэраг кансерватыўных перакананняў, якіх многія дагэтуль прытрымліваюцца, такіх, напрыклад, што месца жанчыны – дома. А таксама некаторыя фемінісцкія заявы – маўляў, жанчыны аддаюць перавагу таварыству іншых жанчын» [3].

Такім чынам, раман «Гісторыя Служанкі», які пісаўся аўтаркай па слядах тагачасных грамадскіх дыскусій і ў якім падымаліся надзённыя палітычныя пытанні, можна разглядаць і як фемінісцкую антыўтопію, і як палеміку з асобнымі палажэннямі фемінізму, якія падаваліся пісьменніцы спрэчнымі. У першую чаргу гэта канцэпцыя вайны полаў і сепаратыскі ідэал – мара пра стварэнне незалежнай ад мужчын жаночай супольнасці. І ўсё ж у першую «Гісторыя Служанкі» – гэта энцыклапедыя патрыярхальнага прыгнёту жанчын, які доўжыўся шмат стагоддзяў і цень якога дагэтуль вісіць над грамадствам.

Літаратура

1. Akbar, A. Margaret Atwood: People should live joyfully : Interview [Electronic Resource] / A. Akbar // The Independent. — 2009. — 4 September. — Mode of access: <http://www.independent.co.uk/arts-entertainment/books/features/margaret-atwood-people-should-live-joyfully-1781166.html>. — Date of access: 01.06.2016.
2. Atwood, M. A Note to the Reader [Electronic Resource] / M. Atwood. — Mode of access: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:fyQ6_t0fknwJ:facweb.northseattle.edu/jclapp/English%2520102/Atwood%2520%2520Handmaids%2520Tale/A%2520Note%2520to%2520the%2520Reader.doc+%&cd=2&hl=ru&ct=clnk&gl=by. — Date of access: 01.06.2016.
3. Atwood, M. Haunted by Handmaid's Tale / M. Atwood [Electronic Resource]. — Mode of access: <http://www.theguardian.com/books/2012/jan/20/handmaids-tale-margaret-atwood>. — Date of access: 01.06.2016.
4. Atwood, M. The Handmaid's Tale / M. Atwood. — Oxford : Heinemann Publishers Ltd., 1993. — 308 p.
5. Sharma, R. She Writes with Intent : Interview [Electronic Resource] / R. Sharma // The Pioneer. — 2016. — 25 January. — Mode of access: <http://www.dailypioneer.com/vivacity/she-writes-with-intent.html>. — Date of access: 01.06.2016.